

ลักษณะความเป็นพจนานุกรม : พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา
ชุด “คำวัด” กับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*
THE DICTIONRY CHARACTERISTICS : DICTIONRY FOR BUDDHIST
STUDY “KHAM WAT” SERIES AND THAI ROYAL INSTITUE
DICTIONRY BE 2554

ประไพพรรณ กวีเกษม, Praphaiphon Kewkasem
กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์สุขภาพ,
โรงเรียนกำเนิดวิทย์

Social Science, Humanities and Health Science Departments,
Kamnoetvidya Science Academy

E-mail : praphaiphankew@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบลักษณะความเป็นพจนานุกรมของพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา ชุด “คำวัด” ของ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต) กับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 โดยนำศาสตร์ในการจัดทำพจนานุกรม (Lexicography) มาใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบ และได้กำหนดคำ รวมทั้งความหมายของคำจากพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา ชุด “คำวัด” เป็นตัวตั้ง แล้วนำคำและความหมายของคำจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เป็นตัวเปรียบเทียบ ผลการศึกษาเปรียบเทียบ พบว่า พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา ชุด “คำวัด” มีองค์ประกอบหลักตามลักษณะความเป็นพจนานุกรม คือ แม่คำ ลูกคำ บทนิยามคำ การเรียงคำ และการเก็บคำตามศาสตร์แห่งการทำพจนานุกรม ทั้งนี้ หากพิจารณารายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบข้างต้น พบว่า องค์ประกอบส่วนใหญ่ยังคล้ายกัน ขาดความสม่ำเสมอ และองค์ประกอบในบทนิยามคำยังขาดหน้าที่ทางไวยากรณ์ ภาพประกอบ และไม่ได้บอกแหล่งที่มาของคำ พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา ชุด “คำวัด” จึงเป็นพจนานุกรมที่มีลักษณะเฉพาะ

---

* Received 25 January 2022; Revised 8 August 2022; Accepted 9 August 2022

ศาสตร์อาจยังไม่สมบูรณ์ และยังไม่อาจเป็นแบบฉบับหรือเป็นมาตรฐาน ได้เท่ากับ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 และไม่อาจเป็นแบบฉบับของพจนานุกรม เฉพาะศาสตร์ แต่อย่างไรก็ดี องค์ประกอบด้านเนื้อหาที่มีคุณค่าของพจนานุกรมเพื่อการศึกษา พุทธศาสตร์ ชุด “คำวัด” อยู่ที่แนวคิดและวัฒนธรรมการใช้ถ้อยคำเพื่อการสื่อสารของคนไทย ในบริบทที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา อันจะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่จะสามารถปรับปรุง พจนานุกรมให้เป็นพจนานุกรมเฉพาะศาสตร์ที่มีมาตรฐานตามแบบอย่างพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ต่อไป

คำสำคัญ : ลักษณะความเป็นพจนานุกรม, การจัดทำพจนานุกรม, คำวัด

Abstract

The objective of this article was to compare the dictionary characteristics of "Kham wat" Series by Phra Dhammakittiwong (Thongdee Suratecho Pali Scholar, Level 9, Royal Academy) with Thai Royal Institute Dictionary BE 2554. Lexicography was used to analyze data by defining words and meanings from "Kham wat" Series Dictionary as the indicator for comparison to Thai Royal Institute Dictionary BE 2554.

The results of the study revealed that Dictionary for Buddhist Study “Kham Wat” Series has main elements according to characteristics of the dictionary such as head word, sub word, definition, sorting word and collecting word under lexicography. However, it was found that most elements were overlapped, no consistency, no etymology, lack of grammatical functions in definition and also illustrations. Therefore, Dictionary for Buddhist Study “Kham Wat” Series is Subject Dictionary. It is still incomplete and could not be predictable or standard as Thai Royal Institute Dictionary BE 2554. It is also not a standard for Subject Dictionary. However, content value of the dictionary for Buddhist study “Kham Wat” series was on the Thais’ verbal communication concepts and culture in the context of Buddhism. This could be crucial basic data for revising and editing this dictionary to be a subject dictionary that has the same standard as Thai Royal Institute Dictionary.

Keywords : Dictionary Characteristics, Lexicography, Kham Wat

บทนำ

หนังสือที่ว่าด้วยถ้อยคำในภาษาใดภาษาหนึ่ง เรียงตามลำดับอักษร โดยทั่ว ๆ ไปจะบอกความหมายและที่มาของคำ ซึ่งเรียกกันว่า “พจนานุกรม” นั้น ตามหลักฐานที่ปรากฏอาจนับได้ว่ามีขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ.2207-2236 ซึ่งเป็นการทำพจนานุกรมสองภาษา จากนั้นหนังสือประเภทพจนานุกรมของไทยก็ได้พัฒนามาตามลำดับ มีทั้งพจนานุกรมทั่วไป เช่น พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน และพจนานุกรมเฉพาะศาสตร์ เช่น พจนานุกรมศัพท์คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต พจนานุกรมหัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน พจนานุกรมผ้าและเครื่องถักทอ เป็นต้น

พจนานุกรมทั่วไปและพจนานุกรมเฉพาะศาสตร์ดังกล่าวได้มีการปรับปรุงอยู่เนื่อง ๆ จึงทำให้มีพจนานุกรมฉบับใหม่ ๆ เกิดขึ้นอยู่เสมอ ปรากฏการณ์เช่นนี้เข้าใจได้โดยหลักของกระบวนการเปลี่ยนแปลงของภาษา กล่าวคือ “การเปลี่ยนแปลงของภาษาเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ย่อมจะเกิดขึ้นกับภาษาที่ยังมีชีวิต (Living Language) หรือภาษาที่มีคนใช้พูดในชีวิตประจำวัน การเปลี่ยนแปลงของภาษานี้ เราไม่สามารถสังเกตเห็นได้ในเวลาเพียงวันเดียว เพราะภาษาเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ แบบค่อยเป็นค่อยไป ต้องอาศัยเวลาสักกระยะหนึ่งจึงจะสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงของภาษาเกิดขึ้นได้กับทุกโครงสร้าง คือเปลี่ยนแปลงได้ทั้งเสียง คำ ความหมาย และไวยากรณ์” (ไพบูลย์ ดวงจันทร์, 2543, น. 1) ด้วยปรากฏการณ์ทางภาษาที่เปลี่ยนแปลงไปโดยธรรมชาตินี้เอง ทำให้ในภาษาหนึ่ง ๆ มีคำอยู่จำนวนหนึ่งที่นับได้ และในแต่ละภาษาอาจมีจำนวนคำไม่เท่ากัน และไม่คงที่ การเปลี่ยนแปลงของภาษาที่มีอยู่เสมอก็เพื่อให้มีคำใช้เพียงพอกับการสื่อสารในสังคม และเมื่อพิจารณาปรากฏการณ์ของภาษาไทยตามทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของภาษาข้างต้น จะเห็นได้ว่าภาษาไทยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังหลักฐานที่ปรากฏให้เห็นคือ พจนานุกรมไทย-ไทย ที่รวบรวมคำของหลายวงการต้องปรับปรุงไปตามการเปลี่ยนแปลงของภาษาที่เกิดขึ้นนั้น

สำหรับภาษาที่ใช้ในกิจกรรมศาสนาหรือภาษาศาสนาในสังคมไทยที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ภาษาศาสนาที่ใช้จึงเป็นภาษาบาลีกับภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งภิกษุจะใช้ภาษาบาลีในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์และเป็นทางการ และใช้ภาษาไทยมาตรฐานในการเทศนา สอนธรรม (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2548, น. 49) คำต่าง ๆ ที่ใช้ในภาษาศาสนาก็ได้มีนักปราชญ์รวบรวมขึ้นในลักษณะพจนานุกรมซึ่งมีอยู่หลายฉบับ เช่น ประมวลศัพท์ศาสนา (ปิ่น มุทุกันต์, 2505) ธรรมานุกรม (สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์, 2515) พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด “คำวัด” (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553) พจนานุกรม

ธรรม ฉบับปัญญานันทะ (2554) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556)

ผู้วิจัยได้สำรวจพจนานุกรมคำภาษาศาสนาที่มีอยู่หลายฉบับดังกล่าวนี้ พบว่าพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด “คำวัด” ของ พระธรรมกิตติวงศ์ (2553) มีความน่าสนใจหลายประการ เช่น คำว่า “คำวัด” ที่เป็นชื่อพจนานุกรม ตามนิยามในพจนานุกรมฉบับนี้ หมายถึงคำที่ใช้พูดใช้เขียนกันเป็นปกติในแวดวงคนวัด คือพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป (พระธรรมกิตติวงศ์, 2551, คำปรารภ) และคำว่า “คำวัด” นับได้ว่าเป็นคำใหม่ที่พระธรรมกิตติวงศ์สร้างขึ้นใช้ เนื่องจากคำนี้ไม่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับใดมาก่อน ในส่วนที่มาของคำและความหมาย พระธรรมกิตติวงศ์ (2553, คำปรารภ) ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า “สำหรับคำศัพท์และความหมายที่ปรากฏในหนังสือนี้ส่วนหนึ่งได้มาจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 แต่นำมาเฉพาะคำที่เห็นว่ามีเขียนและพูดกันในแวดวงชาววัดเป็นประจำเท่านั้น อีกส่วนหนึ่งได้มาจากแหล่งต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์บ้าง เป็นแต่เพียงคำพูดบ้าง” พจนานุกรมฉบับนี้จึงเป็นพจนานุกรมไทย-ไทยที่มีเนื้อหาเฉพาะศาสตร์ เป็นแหล่งรวบรวมคำที่ใช้ในกิจกรรมทางศาสนาโดยเฉพาะ ทำหน้าที่ในสังคมในลักษณะเป็นแหล่งอ้างอิงหรือเป็นคู่มือที่ช่วยในการเลือกใช้ถ้อยคำสื่อสารในบริบทที่เกี่ยวข้องกับวัดและพระพุทธรูปศาสนาให้ได้รับความหมายถูกต้องตรงกับความต้องการ ซึ่งต่างจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ที่รวบรวมคำจากทุกวงการเพื่อให้ครอบคลุมคำในภาษาที่ใช้ในสังคมไทย นอกจากนี้ พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด “คำวัด” ยังเป็นพจนานุกรมที่ใช้ง่าย อ่านง่าย ใช้อักษรขนาดใหญ่ แม้คำหรือคำตั้งจัดพิมพ์ไว้โดดเด่นกลางหน้ากระดาษ และมีคำอธิบายชัดเจน

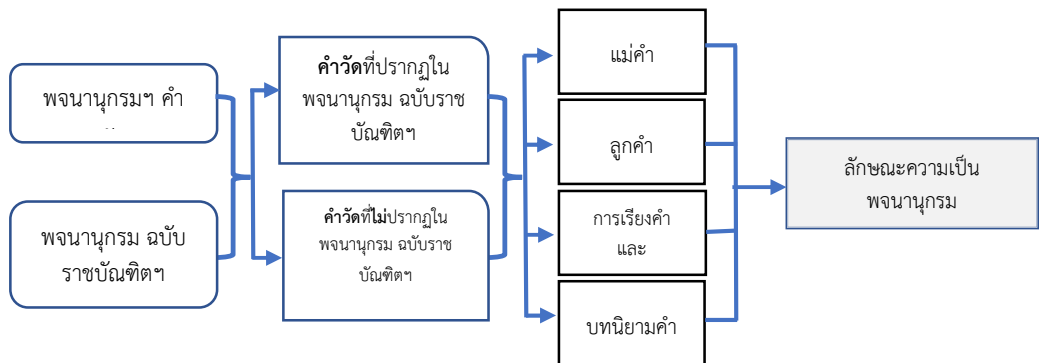
ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเปรียบเทียบลักษณะความเป็นพจนานุกรมของพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด “คำวัด” ของ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต) ที่เป็นพจนานุกรมเฉพาะศาสตร์ กับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ที่เป็นพจนานุกรมทั่วไป และทางราชการได้ประกาศให้เป็นแบบมาตรฐานของการเขียนการอ่านคำไทยในปัจจุบัน โดยผู้วิจัยเชื่อว่าลักษณะความเป็นพจนานุกรมที่ศึกษาจะทำให้เห็นแนวคิดและวัฒนธรรมการใช้ถ้อยคำเพื่อการสื่อสารของคนไทยในบริบทที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนา อันจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการปรับปรุงพจนานุกรมเฉพาะศาสตร์ในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะความเป็นพจนานุกรมระหว่างพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา ชุด “คำวัด” ของ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต) (2553) กับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556) ใน 4 ประเด็น ได้แก่ แม่คำ ลูกคำ การเรียงคำและการเก็บคำ และบทนิยามคำ

วิธีดำเนินการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ทำให้พบข้อมูลการศึกษาและการวิจัยเกี่ยวกับพจนานุกรมหลายประเด็น ทั้งประเด็นความรู้เกี่ยวกับพจนานุกรม ความรู้เรื่องคำและความหมายของคำ แนวคิดในการจัดทำพจนานุกรม รวมถึงแนวคิดในการวิเคราะห์เพื่อการเปรียบเทียบพจนานุกรม จากการศึกษาเอกสารดังกล่าว ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดในการจัดทำพจนานุกรม (Lexicography) ของ ชีระพันธ์ ล.ทองคำ (2535, น. 1-8) และพรพิลาส เรื่องโซติวิทย์ (2533) ทำให้ได้ข้อสรุปว่าลักษณะความเป็นพจนานุกรมจะพิจารณาที่กำหนดคำและการให้บทนิยามคำ ผู้วิจัยจึงสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

การเก็บและรวบรวมข้อมูล เก็บและรวบรวมข้อมูลคำและบทนิยามคำจากพจนานุกรมฯ คำวัด กับ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ (ต่อไปนี้จะคำว่า พจนานุกรมฯ คำวัด หมายถึง พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุด “คำวัด” และคำว่า พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ หมายถึง พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554) มีลำดับการเก็บข้อมูล ได้แก่ คำและบทนิยามคำที่ปรากฏตรงกันในพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับ คำและบทนิยามคำที่ปรากฏเฉพาะในพจนานุกรมฯ คำวัด แล้วจัดทำบัญชีรายการคำและบทนิยามคำ

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนแม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัดที่ปรากฏตรงกันกับแม่คำในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ

จำนวนแม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัดที่ปรากฏตรงกันกับแม่คำในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ											
แม่คำ หมวด	จำนวน/ คำ	แม่คำ หมวด	จำนวน/ คำ	แม่คำ หมวด	จำนวน/ คำ	แม่คำ หมวด	จำนวน/ คำ	แม่คำ หมวด	จำนวน/ คำ	แม่คำ หมวด	จำนวน/ คำ
ก	27	ช	5	ด	7	บ	28	ย	8	ส	90
ข	4	ฌ	1	ต	5	ป	66	ร	5	ห	4
ค	5	ญ	3	ถ	4	ผ	3	ฤ	2	อ	124
ฌ	1	ฎ	1	ท	20	พ	17	ล	10		
จ	12	ฐ	-	ธ	11	ภ	7	ว	51		
ฉ	5	ณ	-	น	21	ม	32	ศ	10		

จากตารางที่ 1 เห็นได้ว่าแม่คำที่ตรงกันจำนวน 589 คำ ปรากฏใน 31 หมวดคำ ส่วนแม่คำในหมวดคำ ฐ และ ณ ในพจนานุกรมฯ คำวัด ได้แก่ คำว่า ฐานานุกรม ฐานานุกรูป ฐานานุกรคค์ และ เณรหน้าไฟ เณรทางนาค ปรากฏเป็นลูกคำในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ

1.2 แม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัดที่ปรากฏตรงกันกับลูกคำในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ แม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัดที่ปรากฏลักษณะนี้มีจำนวน 514 คำ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนแม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัดที่ปรากฏตรงกันกับลูกคำในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ

จำนวนแม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัดที่ปรากฏตรงกันกับลูกคำในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ											
แม่คำ หมวด	จำนวน/ คำ	แม่คำ หมวด	จำนวน/ คำ	แม่คำ หมวด	จำนวน/ คำ	แม่คำ หมวด	จำนวน/ คำ	แม่คำ หมวด	จำนวน/ คำ	แม่คำ หมวด	จำนวน/ คำ
ก	37	ช	13	ด	4	บ	27	ย	7	ส	53
ข	9	ฌ	1	ต	17	ป	30	ร	8	ห	8
ค	19	ญ	3	ถ	7	ผ	10	ฤ	-	อ	60
ฌ	-	ฎ	-	ท	21	พ	39	ล	15		
จ	24	ฐ	3	ธ	21	ภ	10	ว	22		
ฉ	2	ณ	2	น	14	ม	21	ศ	7		

จากตารางที่ 2 เห็นได้ว่าแม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัดที่ตรงกันกับลูกคำในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ จำนวน 514 คำ ปรากฏใน 30 หมวดคำ ส่วนแม่คำในหมวดคำ ฌ ฎ และ ฤ

ในพจนานุกรมฯ คำวัด ได้แก่คำว่า ฆราวาส ฎีกา ฤทธิ ฤษี ปรากฏเป็นแม่คำในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ

1.3 แม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัดที่ไม่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ

จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่าแม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัดที่ไม่ปรากฏเป็นแม่คำหรือลูกคำ ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ มีจำนวน 328 คำ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนแม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัดที่ไม่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ

แม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัดที่ไม่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ											
แม่คำ หมวด	จำนวน (คำ)	แม่คำ หมวด	จำนวน (คำ)	แม่คำ หมวด	จำนวน (คำ) หมวด	แม่คำ หมวด	จำนวน (คำ)	แม่คำ หมวด	จำนวน (คำ)	แม่คำ หมวด	จำนวน (คำ)
ก	27	ช	4	ด	4	บ	7	ย	-	ส	47
ข	4	ฉ	-	ต	4	ป	20	ร	1	ห	-
ค	7	ญ	3	ถ	4	ผ	3	ฤ	-	อ	73
ฅ	2	ฎ	-	ท	9	พ	35	ล	3		
จ	10	ฐ	-	ธ	13	ภ	4	ว	16		
ฉ	-	ณ	-	น	7	ม	14	ศ	7		

จากตารางที่ 3 เห็นได้ว่าแม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัดที่ไม่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ จำนวน 328 คำ ปรากฏอยู่ใน 25 หมวดคำ ส่วนคำในหมวด ฉ ฅ ฎ ฐ ณ ย ฤ และ ห จะมีคำปรากฏเป็นแม่คำและ/หรือลูกคำในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ ดังกล่าวแล้วข้างต้น

2. ลูกคำ

ลูกคำ หมายถึง คำที่มีความเกี่ยวเนื่องกับแม่คำหรือคำตั้ง ซึ่งเกิดจากการประสมคำของแม่คำกับคำอื่นแล้วมีความหมายต่างไปจากเดิม เช่น คำว่า ลูกคำ ลูกเขย เป็นลูกคำของคำลูก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 1068) ลูกคำจะเรียงลำดับหลังจากการบอกนิยามคำของแม่คำแล้ว

ผลการศึกษาเปรียบเทียบลูกคำในพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับพบว่า พจนานุกรมฯ คำวัด มีการนำเสนอลูกคำใน 3 รูปแบบ ดังนี้

2.1 เสนอลูกคำโดยแยกย่อหน้าใหม่ คือเมื่อมีแม่คำและให้บทนิยามคำแล้วก็จะแจกลูกคำโดยลูกคำแต่ละคำจะแยกย่อหน้าใหม่ เช่น คำว่า “กิจ” เป็นแม่คำของคำ กิจวัตร กิจสงฆ์ กิจนิมนต์ (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 71)

2.2 เสนอลูกคำโดยไม่แยกย่อหน้าใหม่ คือเมื่อมีแม่คำและให้บทนิยามคำแล้ว ก็จะแจกลูกคำต่อกับบทนิยามคำของแม่คำ โดยลูกคำแต่ละคำไม่แยกย่อหน้าใหม่ เช่น คำว่า “สภาวะ” เป็นแม่คำของคำ สภาวะทุกข์ สภาวะธรรม สภาวะการณ (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 986)

2.3 เสนอลูกคำโดยเอาแม่คำมาเป็นพยางค์หลังของลูกคำ คือเมื่อมีแม่คำและให้นิยามคำแล้วจะแจกลูกคำ โดยคำที่เป็นแม่คำจะปรากฏเป็นพยางค์หลังของลูกคำ เช่น แม่คำ “มาร” แจกลูกเป็น ชันธกุมาร กิเลสมาร อภิสังขารมาร มัจจุมาร เทวบุตรมาร (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 780)

สำหรับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ มีการนำเสนอลูกคำเพียงรูปแบบเดียว คือเมื่อมีแม่คำและให้บทนิยามคำแล้วก็จะแจกลูกคำต่อกับบทนิยามคำของแม่คำ โดยลูกคำแต่ละคำไม่แยกย่อหน้าใหม่ ซึ่งเป็นการแจกลูกคำรูปแบบเดียวกันกับรูปแบบที่ 2.2 ของพจนานุกรมฯ คำว่า

3. การเรียงคำและการเก็บคำ

3.1 การเรียงคำ พบว่า การเรียงคำของพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับ มีลักษณะเหมือนกัน คือเรียงคำตามอนุกรมตัวอักษรตั้งแต่ ก - ฮ โดยพจนานุกรมฯ คำว่าเรียงคำตั้งแต่ ก - อ เท่านั้น ไม่ได้เรียงคำตามอนุกรมเสียงสระ และไม่มีคำชี้แจงการใช้พจนานุกรม ในขณะที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ จะเรียงคำตั้งแต่ ก - ฮ แล้วจึงเรียงคำตามอนุกรมเสียงสระ และมีคำชี้แจงการใช้พจนานุกรมเป็นระบบชัดเจน

อย่างไรก็ดี ในเรื่องการเรียงคำนี้พบว่าพจนานุกรมฯ คำว่ามีการเรียงลำดับคำไม่ตรงกับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ จำนวน 12 คำ ดังตัวอย่างในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงการเรียงลำดับคำในพจนานุกรมฯ คำว่าที่ไม่ตรงกันกับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ

พจนานุกรมฯ คำว่า	พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ
กตัญญู กตเวที (น. 9)	กตเวที (น. 6) กตัญญู (น. 6)
โยคาวจร โยคาพจร (น. 811)	โยคาพจร, โยคาวจร (น. 965)
อปปเปหิ อเปหิ (น. 1319)	อเปหิ, อปปเปหิ (น. 1373)

จากตารางที่ 4 เห็นได้ว่า ตัวอย่างคำในพจนานุกรมฯ คำว่าเรียงลำดับแม่คำบางคำไม่เป็นไปตามอนุกรมตัวอักษร เช่น เรียงคำ โยคาวจร ไว้ก่อน โยคาพจร (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 811) ซึ่งถ้าเรียงลำดับคำตามอนุกรมตัวอักษรจะต้องเรียงคำ โยคาพจร ไว้ก่อน โยคาวจร

ส่วนในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน จะเรียงคำ โยคภาพจร ไว้ก่อน โยคาวจร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 965)

3.2 การเก็บคำ พบว่าการเก็บคำของพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับ มีความแตกต่างกัน 3 ประเด็น คือ จำนวนคำ อักษรวิธี และจุดประสงค์ในการเก็บคำ

3.2.1 จำนวนคำ พบว่าแม่คำที่ปรากฏในพจนานุกรมฯ คำวัดจำนวน 1,431 คำ ล้วนเป็นคำเฉพาะศาสตร์ในแวดวงพุทธศาสนาทั้งสิ้น ประกอบด้วย แม่คำที่เป็นคำพ้องรูป คำพ้องความหมาย และคำตรงข้าม ในขณะที่แม่คำในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน มีจำนวน 24,435 คำ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2563) ประกอบด้วย แม่คำที่เป็นคำทั่วไปที่ใช้ในสังคม และวัฒนธรรมไทยโดยครอบคลุมทุกวงการ คำเฉพาะศาสตร์ คำพ้องรูป คำพ้องความหมาย และคำตรงข้าม

3.2.2 อักษรวิธี พบว่าในพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับมีการเก็บแม่คำในอักษรวิธีที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในพจนานุกรมฯ คำวัดเก็บแม่คำที่คงอักษรวิธีตัวสะกดตัวตามแบบภาษาบาลี เช่น คำว่า ทุกกรกริยา ปริจเฉท ในขณะที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เก็บแม่คำที่มีอักษรวิธีแบบไทยที่ใช้ในปัจจุบัน แต่จะแสดงอักษรวิธีแบบภาษาบาลีสันสกฤตไว้ในส่วนของประวัติความเป็นมาของคำในเครื่องหมายวงเล็บ เช่น **ทุกรกริยา** น. การกระทำกิจที่ทำได้ โดยยาก... (ป. ทุกกรกริยา). **ปริเฉท** [ปะ-] น. บริเฉท. (ป.ปริจเฉท). (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 575,717)

3.2.3 จุดประสงค์ในการเก็บคำ พบว่าพจนานุกรมฯ คำวัด มีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมคำที่ใช้พูดใช้เขียนในวงการพุทธศาสนา ทั้งคำที่ใช้เฉพาะพระสงฆ์ คำที่พุทธศาสนิกชน และบุคคลทั่วไปใช้กับพระสงฆ์ รวมถึงเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับพุทธศาสนา ในขณะที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน มุ่งเก็บคำที่ใช้ในสังคมและวัฒนธรรมไทยโดยครอบคลุมทุกวงการ ซึ่งจุดประสงค์ในการเก็บคำที่ต่างกันนี้เองที่มีส่วนสัมพันธ์กับจำนวนคำและอักษรวิธีดังที่กล่าวแล้วข้างต้น นอกจากนี้ จุดประสงค์ในการเก็บคำที่ต่างกันทำให้เห็นค่าของคำแตกต่างกันด้วย เช่น คำว่า เข้าที่ ผรุสวาจา ผรุสวาท หอฉัน ปรากฏเป็นแม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัด แต่เป็นลูกคำ ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

4. บทนิยามคำ

การเปรียบเทียบบทนิยามคำจะพิจารณาใน 2 ประเด็น คือ องค์ประกอบของบทนิยามคำ กับ การเรียบเรียงบทนิยามคำ

4.1 องค์ประกอบของบทนิยามคำ ตามลักษณะด้านข้อมูลของพจนานุกรมจะมีองค์ประกอบของบทนิยามคำ 9 องค์ประกอบ คือ การบอกคำอ่าน การบอกหน้าที่ทางไวยากรณ์ การบอกความหมาย การบอกคำพ้องความหมายและคำตรงข้าม การบอกขอบเขต

การใช้ การสร้างคำใหม่จากรากศัพท์ การบอกประวัติความเป็นมาของคำ การแบ่งพยางค์ในคำ และการให้ภาพประกอบ ผลการศึกษาเปรียบเทียบกับองค์ประกอบของบทนิยามคำระหว่างพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับ มีดังนี้

4.1.1 การบอกคำอ่าน พบว่าพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับใช้อักษรภาษาไทยในการบอกคำอ่าน โดยพจนานุกรมฯ คำวัดบอกคำอ่านด้วยการไม่ใช้ยัติภังค์ (-) แยกพยางค์ ไม่ใช้เครื่องหมายพิหนุ (.) กำกับได้พยัญชนะที่เป็นอักษรนำ เช่น กิเลสกาม (อ่านว่า กิเลสสะกาม) จริต (อ่านว่า จะหริต) หิตานุหิตประโยชน์ (อ่านว่า -หิตะประโยชน์) (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 75,148,1169) ในขณะที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ จะบอกคำอ่านอย่างเป็นระบบ ใช้ยัติภังค์แยกพยางค์ และใช้เครื่องหมายพิหนุกำกับเพื่อแสดงการออกเสียง เช่น คำว่า กิเลส, กิเลส [-เลสด, -เลสดสะ] (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 132)

4.1.2 การบอกหน้าที่ทางไวยากรณ์ พบว่าพจนานุกรมฯ คำวัดไม่บอกหน้าที่ทางไวยากรณ์ของคำ ในขณะที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ บอกหน้าที่ทางไวยากรณ์ของคำทุกคำ เช่น คำว่า กาม, กาม- [กามมะ-] น. ความใคร่, ความใคร่ทางเมถุน. (ป., ส.). (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 114)

4.1.3 การบอกความหมาย พบว่าพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับบอกความหมายตรงของคำด้วยส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนหลักและส่วนขยาย บางคำอาจบอกความหมายแฝงและขอบเขตการใช้ เช่น ภัณฑุกรรม (อ่านว่า พันตุก่า) แปลว่า การทำให้ล้าน, การทำให้โล้น หมายถึงการโกนผมหรือปลงผม ใช้ว่า ภัณฑุกรรม ก็ได้ (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 717) หรือ กรรมฐาน [ก่ามะถาน] น. ที่ตั้งแห่งการงาน หมายถึงเอาอุบายทางใจ มี 2 ประการ คือ สมถกรรมฐาน เป็นอุบายสงบใจ และวิปัสสนากรรมฐาน เป็นอุบายเรื่องปัญญา. (ส.; ป. กम्मฐฐาน). (ข้อความที่ขีดเส้นใต้ คือ ส่วนหลัก และข้อความที่เป็นตัวเอน คือ ส่วนขยาย) ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 16)

4.1.4 การบอกคำพ้องความหมายและคำตรงข้าม พบว่าพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับบอกคำพ้องความหมายและคำตรงข้ามไว้ในบทนิยามคำ โดยในพจนานุกรมฯ คำวัดจะบอกคำพ้องความหมาย 2 ลักษณะ คือลักษณะแรก บอกคำพ้องความหมายที่ตำแหน่งแม่คำ เช่น คำว่า ทักขิณา - ทักขิณา นิคหะ - นิคราะห์ และลักษณะที่สอง บอกคำพ้องความหมายในบทนิยามคำ เช่น “กฐินโจร เป็นสำนวนพูด หมายถึงกฐินที่ไปทอดโดยไม่ได้จองล่วงหน้า ไปทอดแบบจุ่ม เรียกว่า กฐินจร ก็มี ในการทอดกฐินทั่วไป มีธรรมเนียมว่าต้องจองกฐินล่วงหน้า การที่จัดเครื่องกฐินพร้อมสรรพแล้วนำไปทอดที่วัดซึ่งยังไม่มีผู้จองกฐินทันทีทันใดแบบจุ่มหรือบอกกะทันหันแบบตั้งตัวไม่ทันเหมือนโจรบุกขึ้นบ้าน จึงเรียกว่า กฐินโจร หรือเรียกว่า กฐินจร เพราะเป็นกฐินที่สัญจรมาโดยไม่มีกำหนดหมาย ซึ่งทอดกฐินแบบนี้ไม่ค่อยมีให้เห็นแล้ว

ในปัจจุบัน” (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 3) หรือ มณฑารพ [มณฑารพ] น. ชื่อต้นไม้ในเมืองสวรรค์, มณฑา ก็ใช้. (ป. มณฑารว). (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 876)

ส่วนคำตรงข้ามถ้ามีจะบอกในบทนิยามคำ เช่น “นิคหะ (อ่านว่า นิกคะหะ) แปลว่าการข่ม, การปราบ แผลงใช้ในคำไทยว่า นิเคราะห์ ซึ่งตรงข้ามกับคำว่า ประเคราะห์ ที่แปลว่าการยกย่อง (ดูเรื่องประเคราะห์)” (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 402) หรือ “นิเคราะห์ น. นิคหะ, การข่ม, การกล่าวโทษ, การปราบปราม ตรงข้ามกับ ประเคราะห์ ซึ่งแปลว่าการยกย่อง, การเชิดชู. (ส. นิครห; ป.นิคคห).” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 633)

4.1.5 การบอกขอบเขตการใช้ พบว่าพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับบอกขอบเขตการใช้คำไว้ชัดเจน เช่น ในพจนานุกรมฯ คำว่าวัดว่า ปรก

ปรก

ปรก ในคำไทยหมายถึง ปก, ปิด, คลุม เช่น พระนาครปรก ผมปรกหน้า
 ปรก ในคำวัดหมายถึงซุ้มเล็ก ๆ ที่พระสงฆ์อาศัยในเวลาอยู่ปริวาส พอปกคลุมป้องกันแดดฝนได้ชั่วคราว
 ทั่วไปก็มุงบังด้วยใบไม้ หญ้าคา ใบมะพร้าว เป็นต้น เรียกการอยู่ซุมนี้นี้ว่า อยู่ปรก
 ปรก ยังใช้เรียกการนั่งเจริญจิตตภาวนาในพิธีปลุกเสกวัตถุสิ่งต่าง ๆ เช่น พิธีพุทธาภิเษกของพระสงฆ์
 ผู้ทรงวิทยาคุณหรือเกจิอาจารย์ว่า นั่งปรก และเรียกพระสงฆ์ผู้เข้าพิธีนี้ว่า คณะปรก
 (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 519)

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ ว่า “ปลงบริขาร ก. มอบบริขารให้แก่ผู้อื่นในเวลาใกล้จะตาย (ใช้แก่บรรพชิต).” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 720)

4.1.6 การสร้างคำใหม่จากรากศัพท์ พบว่าในพจนานุกรมฯ คำวัดมีแม่คำจำนวนหนึ่งที่ไม่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ แม่คำจำนวนนี้เป็นแม่คำที่สร้างขึ้นจากการนำรากศัพท์มาสมาสกับคำอื่นแล้วเป็นคำใหม่ขึ้น เช่น คำว่า กัลยาณธรรม กัลยาณมิตร (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 43,45) เกิดจากรากศัพท์ กัลยาณ- สมาสกับคำว่า ธรรม มิตร ซึ่งในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ ไม่ปรากฏคำ กัลยาณธรรม กัลยาณมิตร เป็นแม่คำหรือลูกคำ แต่จะปรากฏเป็นตัวอย่างคำที่สร้างขึ้นใหม่ในบทนิยามคำของแม่คำ “กัลยาณ- [กันละยานะ-] ว. งาม,ดี ใช้เป็นบทหน้าของสมาส เช่น กัลยาณธรรม = ธรรมอันดี กัลยาณมิตร = มิตรดี (ป., ส.)” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 108)

4.1.7 การบอกประวัติความเป็นมาของคำ พบว่าพจนานุกรมฯ คำวัดไม่บอกประวัติความเป็นมาของคำ คือ ไม่บอกภาษาของคำที่ยืมมาและไม่บอกรูปคำดั้งเดิม ในขณะที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ บอกประวัติความเป็นมาของคำที่เป็นคำยืมไว้ชัดเจนทุกคำ เช่น คำว่า “กราด 1 [กราด] น. ไม้กวาดที่ทำเป็นซี่ยาว ๆ ห่าง ๆ มีด้ามยาวสำหรับใช้กวาดที่ลานวัด เป็นต้น (ข. จราส). ก. กวาดด้วยกราด.” หรือ “ชุกชี [ชุกกะ-] น. ฐานส่วนล่างที่เป็นส่วนรองรับ

รัตนบัลลังก์ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเป็นต้น มักก่ออิฐถือปูน, จุกซี ก็ว่า. (เปอร์. sugh jay ว่า ที่ตั้งรูปเคารพ).” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 65,384)

4.1.8 การแบ่งพยางค์ในคำ คือการแบ่งพยางค์ในคำเพื่อให้เกิดเสียงเน้นหนัก-เบา ซึ่งจะมีผลต่อความหมายของคำ ในองค์ประกอบนี้ไม่เป็นประเด็นที่ต้องศึกษาเปรียบเทียบ เนื่องจากการแบ่งพยางค์ การเน้นเสียงหนัก-เบาในคำของภาษาไทยไม่ได้มีผลต่อความหมายของคำ

4.1.9 การให้ภาพประกอบ พบว่าพจนานุกรมฯ คำวัดไม่มีภาพประกอบ ในขณะที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ มีภาพประกอบ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก มีภาพวาดแทรกประกอบการอธิบายความหมายคำ ลักษณะที่สอง มีภาพวาด ภาพถ่ายขาวดำ และภาพถ่ายสี พร้อมคำกำกับภาพแยกหมวดหมู่เป็นระบบ โดยแสดงภาพประกอบที่ท้ายเล่ม ซึ่งภาพในลักษณะที่สองนี้มีการแสดงรายการภาพประกอบที่ท้ายสารบัญ

จากการเปรียบเทียบองค์ประกอบของบทนิยามคำดังกล่าว พบว่าพจนานุกรมฯ คำวัดมี 5 องค์ประกอบ ในขณะที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ มี 8 องค์ประกอบ โดยมีองค์ประกอบที่เหมือนกันทั้ง 2 ฉบับ คือ 1) การบอกคำอ่าน 2) การบอกความหมาย 3) การบอกคำพ้องความหมายและคำตรงข้าม 4) การบอกขอบเขตการใช้ และ 5) การสร้างคำใหม่จากรากศัพท์ ส่วนองค์ประกอบที่ต่างกัน คือ 1) การบอกหน้าที่ทางไวยากรณ์ 2) การบอกประวัติความเป็นมาของคำ และ 3) การให้ภาพประกอบ ในส่วนการแบ่งพยางค์ในคำ เป็นองค์ประกอบที่ไม่มีในพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับ

4.2 การเรียบเรียงบทนิยามคำ

การศึกษาเปรียบเทียบในส่วนของการเรียบเรียงบทนิยามคำ จะพิจารณาใน 2 ประเด็น คือ การเรียงลำดับองค์ประกอบของบทนิยามคำ กับการอธิบายความหมายของคำ

4.2.1 การเรียงลำดับองค์ประกอบของบทนิยามคำ พบว่าพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับเมื่อนำเสนอ แม้คำเป็นลำดับแรกของรายการคำแล้วจะตามด้วยบทนิยามคำ โดยจะเรียบเรียงลำดับองค์ประกอบของบทนิยามคำแตกต่างกันบ้าง กล่าวคือ พจนานุกรมฯ คำวัด มีการเรียงลำดับองค์ประกอบของบทนิยามคำตามลำดับ ได้แก่ 1) [คำอ่าน] 2) (ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่ง) 3) ความหมาย 4) คำพ้อง/คำตรงข้าม 5) ขอบเขตการใช้ 6) ตัวอย่างการใช้คำ 7) (ที่มาของตัวอย่าง) 8) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคำวัด เช่น “โยคาวจร (อ่านว่า โยคาวะจอน) แปลว่า ผู้ยังลงสู่ความเพียร, ผู้มีความเพียร, ผู้ท่องเที่ยวเกี่ยวเกาะอยู่กับความเพียร ใช้ว่า โยคาวจร ก็ได้ โยคาวจร เป็นคำเรียกภิกษุผู้มีความเพียรพยายาม มีความอุตสาหะตั้งใจเรียนหรือเจริญสมณธรรมฐานหรือวิปัสสนากรรมฐานเพื่อให้บรรลุธรรมตามประสงค์ เรียกผู้ปฏิบัติเช่นนี้ว่า พระโยคาวจร และเรียกว่า โยคี ก็มี” (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 811)

ส่วนพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน มีการเรียงลำดับองค์ประกอบของบทนิยามคำตามลำดับได้แก่ 1) [คำอ่าน] 2) (ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่ง) 3) (หน้าที่ทางไวยากรณ์) 4) ความหมาย 5) ตัวอย่างการใช้คำ 6) (ที่มาของตัวอย่าง) 7) (ขอบเขตการใช้) 8) (ประวัติความเป็นมาของคำ) เช่น “**กเลวระ** [กะเลวระระ] (แบบ) น. ซากศพ เช่น ถึงกระนั้นก็จะพบพานซึ่งกเลวระร่าง มิเลื้อดเนื้อจะเหลืออยู่บ้างสักสิ่งอัน (ม.ร้ายยาว มัทรี), บางทีใช้ว่า กเหวระก หรือกเหวระกซากศพ ก็มี (ป., ส.)” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 83)

4.2.2 การอธิบายความหมายของคำ พบว่าพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับอธิบายความหมายของคำในลักษณะเดียวกัน คืออธิบายความหมายตรงตามรูปคำ ความหมายแฝง (ถ้ามี) และขอบเขตการใช้ แต่พจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับให้รายละเอียดแตกต่างกัน คือพจนานุกรมฯ คำวัดจะอธิบายรายละเอียดโดยเน้นหลักธรรม และแต่ละคำจะให้รายละเอียดไว้มาก ในขณะที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน จะอธิบายความหมายแบบกระชับเพียงพอแก่ความเข้าใจ ดังจะแสดงความแตกต่างของการอธิบายความหมายของคำ ดังนี้

1) การเพิ่มตัวอย่าง พบว่าในพจนานุกรมฯ คำวัดมีการเพิ่มตัวอย่างการใช้คำและบริบทของการใช้คำซึ่งมีรายละเอียดมากกว่าพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เช่น **ยินร้าย** เป็นสำนวน หมายถึงไม่พอใจ, ไม่ชอบใจ เช่นที่ใช้ว่า “ในโลกธรรม ๘ ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น อย่ายินดีในส่วนที่น่าปรารถนา อย่ายินร้ายในส่วนที่ไม่น่าปรารถนา” **ยินร้าย** มักใช้คู่กับคำว่า **ไม่ยินดี** เป็น **ไม่ยินดียินร้าย** ซึ่งมีความหมายว่าไม่ยินดี ไม่พอใจ ไม่สนใจ ไม่ใส่ใจ เช่นที่ใช้ว่า “เรื่องอย่างนี้เขาไม่ยินดียินร้ายด้วยหรอก เพราะไม่เกี่ยวกับตัวเขา” “อย่าไปยินดียินร้ายกับเรื่องอย่างนี้ให้มากนัก มันทำให้เกิดทุกข์เปล่าๆ” (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 810) ในคำเดียวกันนี้ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายไว้เพียงว่า “**ยินร้าย** ก. ไม่พอใจ, ไม่ชอบใจ.” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 952)

2) การอ้างอิง พบว่าทั้งพจนานุกรมทั้ง 2 ฉบับมีการระบุแหล่งที่มาของคำหรือหนังสืออ้างอิง โดยใส่ไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) แต่มีรายละเอียดแตกต่างกันบ้าง กล่าวคือ ในพจนานุกรมฯ คำวัดมีการอ้างอิงจากหนังสือที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเท่านั้น และข้อมูลอ้างอิงในวงเล็บไม่ระบุรายละเอียดหนังสืออ้างอิง เช่น “วันทา หมายถึง ไหว้, นมัสการ (ดูเรื่องนมัสการ) ใช้ว่า วันทา ก็ได้ วันทา คือการยกมือที่ประนมไว้ที่หน้าอก (ดูเรื่องประนมมือ) นั้นขึ้น พร้อมกับก้มศีรษะลงเล็กน้อย ให้มือประนมจดหน้าผาก นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ระหว่างคิ้ว (ศาสนาพิธีเล่ม ๑)...” (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 877) ส่วนในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ข้อมูลอ้างอิงในวงเล็บจะใช้ชื่อย่อของหนังสือที่อ้างอิง และมีการทำบัญชีหนังสืออ้างอิงโดยเรียงตามลำดับอักษรไว้ที่ส่วนต้นของพจนานุกรม เช่น “**นิพพาน** [นิบพาน] น. ความดับสนิทแห่งกิเลสและกองทุกข์. ก. ดับกิเลสและกองทุกข์, ตาย (ใช้แก่พระอรหันต์). (ป.; ส. นิร

วณ), โบราณใช้ว่า นิรพาน ก็มี. (จารึกสยาม).” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 635) หนังสือจารึกสยามก็จะปรากฏในบัญชีหนังสืออ้างอิงว่า ประชุมจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกสุโขทัย, ศาสตราจารย์ยอช เซเดย์ ชำระและแปล ฉบับหอสมุดวชิรญาณ พ.ศ. 2467 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. (12))

3) การอธิบาย พบว่าพจนานุกรมฯ คำวัดอธิบายความหมายของคำอย่างละเอียดและเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคำนั้น ๆ ที่จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายของคำมากขึ้น เช่น

ชุนหปักษ์

ชุนหปักษ์ แปลว่า ฝ่ายขาว, ส่วนข้างสว่าง คือช่วงเวลาข้างขึ้น

ชุนหปักษ์ หมายถึง ระยะเวลาที่พระจันทร์ค่อย ๆ สว่างขึ้นจนสว่างเต็มดวง ได้แก่ วันขึ้น 1 ค่ำ ไปจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เฉพาะวันขึ้น 15 ค่ำ มีชื่อเรียกพิเศษว่า วันเพ็ญ แปลว่า วันพระจันทร์เต็มดวง ในการนับเดือนแบบโบราณซึ่งเรียกว่านับตามจันทรคติ เดือนหนึ่งจะมี 2 ปักษ์ ปักษ์ละ 15 วัน คือ ชุนหปักษ์ (ช่วงข้างขึ้น) และ กัณหปักษ์ (ช่วงข้างแรม) เฉพาะในเดือนขาด กัณหปักษ์จะมีเพียง 14 วัน (ดูเรื่อง กัณหปักษ์)

(พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 213)

ในขณะที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ อธิบายความหมายของคำเดียวกันนี้อย่างกระชับว่า “**ชุนหปักษ์** น. ข้างขึ้น. (ป. ชุนหปักษ์; ส. โชยตสนปักษ์).” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 384)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาเปรียบเทียบพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา ชุด “คำวัด” ของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต) กับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ครั้งนี้ ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าวัตถุประสงค์ของการจัดทำพจนานุกรมเป็นตัวกำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ของพจนานุกรมที่จัดทำขึ้นนั้น ซึ่งพจนานุกรมที่จัดทำขึ้นจะเป็นพจนานุกรมประเภทใด จะเก็บหรือไม่เก็บคำใด จะเก็บใดเป็นแม่คำหรือลูกคำ จะให้บทนิยามคำละเอียดมากหรือกระชับ กว้างหรือแคบเพียงใด ก็ย่อมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดทำพจนานุกรมนั้น ซึ่งสอดคล้องกับรายงานผลการวิจัยเรื่องการทำพจนานุกรมไทย-ไทย : อดีต-ปัจจุบัน (พ.ศ. 2389-2533) ของธีระพันธ์ ล.ทองคำ (2535, น. 1-3) ที่ให้แนวคิดโดยสรุปว่าองค์ประกอบด้านข้อมูลหรือเนื้อหาของพจนานุกรมมีหลักใหญ่ ๆ ได้แก่ ศัพท์หลัก (แม่คำ) ศัพท์รอง (ลูกคำ) และบทนิยามศัพท์ (บทนิยามคำ) ซึ่งในการนิยามความหมายศัพท์จะให้

รายละเอียดมากนักน้อยเพียงใดก็ได้ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้จัดทำ ประเภทของพจนานุกรม และข้อจำกัดอื่น ๆ เช่น งบประมาณ เวลา จำนวนหน้า เป็นต้น ไม่จำเป็นต้องปรากฏทั้ง 9 องค์ประกอบในพจนานุกรมทุกฉบับ

จากวัตถุประสงค์ของการจัดทำพจนานุกรมและแนวคิดดังกล่าวนี้เองที่ส่งผลให้พจนานุกรมฯ คำวัด กับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยฯ มีรายละเอียดแตกต่างกัน กล่าวคือ โดยเหตุที่พจนานุกรมฯ คำวัดมีวัตถุประสงค์เป็นพจนานุกรมเฉพาะศาสตร์ที่ใช้ในแวดวงของพระพุทธศาสนาหรือในแวดวงของชาววัด จึงมีแม่คำทั้งสิ้นเพียง 1,431 คำ โดยเก็บเฉพาะคำที่เห็นว่ามี การเขียนและพูดกัน ในแวดวงชาววัดเท่านั้น และยังเก็บลูกคำที่เป็นคำวัดจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยฯ ซึ่งเป็นพจนานุกรมทั่วไปมาเป็นแม่คำในพจนานุกรมฯ คำวัดด้วย ในส่วนของการเขียนคำที่ยังคงอักขรวิธีมีตัวสะกดตัวตามแบบภาษาบาลี เช่น ทุกกรกิริยา ปริจเฉท ก็อาจเป็นเพราะผู้ทำพจนานุกรมประสงค์จะให้คงแบบนี้ไว้ตามต้นศัพท์ภาษาบาลี ในส่วนบทนิยามคำของแม่คำแต่ละคำแม่จะบอกไว้ไม่ครบถ้วนทุกองค์ประกอบของบทนิยามคำ แต่การอธิบายความหมายของคำ รวมถึงตัวอย่างการใช้คำก็ให้รายละเอียดที่เกี่ยวข้องไว้มากและชวนอ่าน ช่วยให้เข้าใจความหมาย เห็นตัวอย่างการใช้คำได้ละเอียดลออ เช่น

ประสก

ประสก เป็นภาษาปาก หมายถึงชายผู้แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนา นัยว่าตัดมาจากคำว่า อุบาสก (ดูเรื่องอุบาสก) ถ้าเป็นสตรีเรียกว่าสีกา (ดูเรื่องสีกา)

ประสก เป็นคำที่พระสงฆ์พูดกับผู้ชายทั่ว ๆ ไปคล้ายเป็นคำแทนชื่อหรือแทนคำว่า ท่าน, คุณ เช่นใช้ว่า “ประสกเป็นคนไหน มีธุระอะไรกับอาตมาหรือ”

ประสก ในปัจจุบันพระสงฆ์ใช้พูดกันน้อยลง แต่คนทั่วไปใช้พูดและเขียนกันมากขึ้น เช่น โฆษกประกาศว่า “ขอให้ประสกสีกาที่อยู่บนศาลาย่าเพิ่งกลับก่อน เจ้าอาวาสจะขอปรึกษาอะไรด้วย”

(พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 530)

นอกจากนี้ในบทนิยามคำยังได้สอดแทรกการสอนและคำแนะนำในการปฏิบัติตนของชาวพุทธด้วย เช่นในคำว่า “ฉันทะ” ซึ่งเป็นธรรมข้อหนึ่งใน อิทธิบาทธรรม พระธรรมกิตติวงศ์ (2553, น. 192) ได้แนะนำชาวพุทธปลูกฝังฉันทะให้เกิดแก่ตน ดังตัวอย่าง

ฉันทะ

ฉันทะ แปลว่า *ความพอใจ, ความรักใคร่, ความชอบ* คือมีใจให้กับสิ่งที่ทำ

ฉันทะ หมายถึงธรรมที่เป็นแนวทางให้ไปสู่ความสำเร็จตามประสงค์ข้อหนึ่งในจำนวน 4 ข้อของอิทธิบาทธรรม เป็นตัวกระตุ้นให้จิตใจเกิดความกล้าที่จะทำอะไรตามที่ตัวเองชอบ เป็นข้อที่ต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นก่อน

ฉันทะ ปลูกฝังและสร้างขึ้นได้ โดยเมื่อจะทำสิ่งใดงานใดควรพิจารณาสิ่งที่จะทำให้ชัดเจนว่าเมื่อทำแล้วจะมีผลตอบแทนดีหรือไม่อย่างไร พิจารณาว่าตนสามารถทำได้หรือไม่ พิจารณาถึงความเป็นไปได้ เมื่อพิจารณาเห็นว่าสิ่งที่จะทำนั้นมีประโยชน์แก่ตนและตนสามารถทำได้ ทั้งเป็นสิ่งที่เหมาะสมแก่ตน ฉันทะก็จะค่อยๆ เกิดขึ้น เกิดรักชอบงานขึ้นมาเมื่อเกิดรักชอบแล้วก็จะทำสิ่งนั้นงานนั้นได้ด้วยความเต็มใจและทุ่มเท

(พระธรรมกิตติวงศ์, 2553, น. 192)

ส่วนพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ ซึ่งเป็นพจนานุกรมทั่วไป ก็มีวิธีเก็บคำแตกต่างกันไปจากพจนานุกรมฯ คำวัดที่เป็นพจนานุกรมเฉพาะศาสตร์ โดยเก็บรวบรวมคำที่ใช้อยู่ในทุกวงการให้ครอบคลุมคำในภาษาที่ใช้อยู่ในสังคมและวัฒนธรรมไทย มีทั้งคำเก่า คำที่ใช้กันทั่วไป คำเฉพาะศาสตร์ คำพ้องรูป คำพ้องความหมาย รวมถึงคำตรงข้าม จึงมีแม่คำจำนวนมากถึง 24,435 คำ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2563) และโดยที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ เป็นพจนานุกรมที่ทางราชการได้ประกาศให้ใช้เป็นแบบมาตรฐานของการเขียนการอ่านคำไทยในปัจจุบัน ดังนั้นในส่วนของการเขียนคำและการบอกคำอ่านก็เป็นมาตรฐานอย่างที่สองที่สังคมเขียนอ่านกันในปัจจุบัน ในส่วนบทนิยามคำของแม่คำแต่ละคำ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ ได้บอกไว้อย่างครบถ้วนทุกองค์ประกอบของบทนิยามคำ เว้นแต่การแบ่งพยางค์ในคำเพื่อให้เกิดการเน้นเสียงหนักเบา อันจะมีผลต่อความหมายไม่ได้บอกไว้ เนื่องจากในภาษาไทยไม่มีลักษณะเช่นนี้ สำหรับการให้รายละเอียดในการอธิบายความหมายก็กระชับเพียงพอแก่ความเข้าใจ ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของพจนานุกรมฉบับนี้ คือความมีระบบและรายละเอียดที่ชัดเจนในการอธิบายวิธีใช้พจนานุกรม การบอกที่มาของคำ รวมถึงการจัดระบบภาพประกอบ จึงนับได้ว่า พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตฯ เป็นพจนานุกรมที่ได้มาตรฐานของความเป็นพจนานุกรมทั่วไป ใช้เป็นแบบอย่างในการจัดทำหรือปรับปรุงพจนานุกรมฉบับอื่น ๆ ได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

โดยที่พจนานุกรมเป็นแหล่งรวบรวมถ้อยคำภาษาที่ใช้กันอยู่ในสังคม และถ้อยคำเหล่านี้เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาต่าง ๆ รวมไปถึงบ่งบอกระดับวัฒนธรรมและอารยธรรมของสังคมด้วย พจนานุกรมจึงเป็นคลังแห่งปัญญาและเป็นหนังสืออ้างอิงที่สำคัญ ในที่นี้จึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. พจนานุกรมทั้งพจนานุกรมทั่วไปและพจนานุกรมเฉพาะศาสตร์ควรได้มีการชำระปรับปรุงในเวลาอันสมควร เนื่องจากปริบทสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รวมถึงภาษาที่ใช้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ พจนานุกรมที่เป็นแหล่งรวบรวมถ้อยคำในภาษาจึงควรได้มีการชำระปรับปรุงให้ทันสมัย ทันต่อภาษาที่เปลี่ยนแปลงไป

2. พจนานุกรมเฉพาะศาสตร์ที่ใช้เพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนามีอยู่หลายฉบับ ผู้สนใจสามารถศึกษาเปรียบเทียบพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาด้วยกัน ซึ่งอาจใช้แนวทางศึกษาเปรียบเทียบเดียวกันนี้ เช่น ศึกษาเปรียบเทียบพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด “คำวัด” กับพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อจะได้เห็นแนวคิดและวัฒนธรรมการใช้ถ้อยคำในปริบทที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา อันจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการชำระปรับปรุงพจนานุกรมเฉพาะศาสตร์ต่อไป

3. พจนานุกรมเฉพาะศาสตร์ที่ใช้เพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาฉบับต่าง ๆ ควรได้จัดทำไว้ในระบบดิจิทัลที่ผู้สนใจจะเข้าถึงได้ง่าย และตัวเล่มหนังสือควรมีไว้ในห้องสมุดของสถานศึกษาทุกแห่งทุกระดับ ห้องสมุดตามวัดต่าง ๆ รวมถึงห้องสมุดสาธารณะทั่วไป เพื่อผู้สนใจจะได้ใช้ประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า

เอกสารอ้างอิง

- ธีระพันธ์ ล.ทองคำ. (2535). การทำพจนานุกรมไทย-ไทย : อดีต-ปัจจุบัน (พ.ศ. 2389-2533) (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิ่น มุกข์นันท. (2505). ประมวลศัพท์ศาสนา. พระนคร : รุ่งเรืองธรรม.
- พรพิลาส เรื่องโชติวิทย์. (2533). การทำพจนานุกรม. เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต). (2553). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงปู่ปัญญานันทภิกขุ). (2554). พจนานุกรมธรรม ฉบับปัญญานันทะ. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- ไพบูลย์ ดวงจันทร์. (2543). กระบวนการเปลี่ยนแปลงในภาษา. (เอกสารประกอบคำบรรยายรายวิชา ทย 513 ภาษาศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- (2544). วิธีการศึกษาพัฒนาการของภาษาไทย. (เอกสารประกอบคำบรรยาย).
กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มติชน. (2547). พจนานุกรม ฉบับมติชน. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- สกลมหาสังฆปริณายก, สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. (2552). ธรรมภาณาน :
พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2563). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. เรียกใช้
เมื่อ 16 ธันวาคม 2563. จาก <https://dictionary.apps.royin.go.th>.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2548). ภาษาในสังคมไทย : ความหลากหลาย การเปลี่ยนแปลงและ
การพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

